

moci i nadále zůstat židovským i demokratickým zároveň. Je jen otázkou času, kdy dosáhnou Arabové mezi Jordánem a Středozemním mořem většiny. Velký Izrael pak bude moci být buďto židovským, nebo demokratickým, nikoliv oběma současně.

I jejich vlastní politický zájem by tedy měl nabádat izraelské Židy, aby si rozdělili území bývalé mandátní Palestiny mezi sebe a Palestince dříve, než bude pozdě. Budou-li i nadále odkládat uznání toho, že systém, který zavedli na územích obsazených v červnu 1967 je *okupací*, pak donutí Palestince a západní veřejnost k tomu, aby ho pochopili jako *apartheid* a začali místo o ustavení dvou etnických států usilovat o ustavení jediného občanského státu, jenž zajistí důslednou rovnost základních práv příslušníkům všech svých etnických a náboženských skupin. Otázkou však je, zdali i na toto řešení nebude díky vzrůstajícímu vlivu militantního křídla palestinského odboje mezitím pozdě a nevydá-li se pak násilím drásaná Palestina spíše cestou Rhodesie-Zimbabwe než cestou Jihoafrické republiky.

Od roztržky ke sporu

PAVEL BARŠA, ONDŘEJ SLAČÁLEK, TEREZA STÖCKELOVÁ

V mediálním a politickém diskurzu naší doby má slovo politizace špatný zvuk. Označuje se jím většinou to, že věci veřejné, jež by měly být podrobeny nestranné profesionální expertíze či dialogu občanů pečujících o obecný zájem, se stávají kořistí stranických partikulárních zájmů. Ambicí této knihy esejů bylo restituovat pojem politiky ve významu, který toto chápání *common sense* popisuje i zkresluje.

POLITIČNO JAKO PROSTOR A PROCES

Negativní vnímání politizace jako něčeho, co tvoří protiklad kvalifikaci či morálce a co naopak spadá do stejného sémantického pole jako „politikaření“, je zavádějící tím, že redukuje politiku na boj stran o státní moc. Ten je přitom pouze jedním z mnoha možných projevů politického aspektu lidské existence, jenž německý konzervativní myslitel Carl Schmitt nazval „političnem“.

Podle Schmitta nastupuje politično všude tam, kde vzájemné chování lidí a jejich skupin není opřeno o nějakou jim transcendentní normu – zjevenou Bohem či odvozenou filosofem nebo vědcem z řádu přírody či lidské podstaty – nýbrž o jejich vlastní rozhodnutí. Tam, kde předtím vládlo domněle obecné pravidlo, koexistují akty zvláštních vůlí. Ty mohou hledat přátelskou dohodu, ale také se mohou snažit jedna druhou porazit v nepřátelském střetu. Obvyklé pojetí politizace jako vpádu zvláštních zájmů do veřejné sféry, která má být řízena zájmem obecným, tedy navzdory svému redukcionismu vystihuje podstatný rys politična. To je sférou

stýkání a potýkání partikulárních sil, nikoliv sférou vlády univerzálních pravidel – ať už by tato pravidla plynula z nestranné expertízy, občanské deliberace, národní tradice nebo božího či přírodního řádu.

Politizace tak znamená zároveň zeslabení a znejistění. To, co představovalo fakt, nevyhnutelný výsledek nadosobní nutnosti, sestupuje na úroveň pomíjivého důsledku konkrétního poměru dílčích sil. Předpokladem depolitizace je přesvědčení o nadřazeném vědění. Kontextem (někdy až důsledkem) politizace je jeho zpochybnění – nepřítomnost natolik silného vědění, aby umožnilo s jistotou rozhodnout danou otázku. Zatímco depolitizace musí stavět na nadčasových předpokladech, politizace je z definice časová a dočasná.

Tam, kde politizace problematizuje, depolitizace nabízí zjednodušení a zkratku. Dovoluje účinnou komunikaci, která nemusí vždy začínat od vyjasňování základních principů. Zatímco z hlediska depolitizace (ať již založené ve víře, vědě či morálce) představuje politizace herezi, iracionalitu či morální úpadek, z hlediska politizace je depolitizovaná realita pouze přechodnou sedimentací a překrytím politična, nikoli jeho vymizením. Každá depolitizace je tak potenciálně vystavená politizaci: zpochybnění, přehodnocení, zahrnutí souvislostí a nezamýšlených důsledků, které vytěšňuje. Politizace a depolitizace patří k sobě – jsou dvěma stranami jedné skutečnosti.

Politično představuje prostor koexistence radikálně odlišného a zároveň procesu vzájemných interakcí. Politický prostor přitom není dopředu pevně vymezen: nejedná se o území s přesnými souřadnicemi, ale o nejasně vymezený terén zvrásněný důsledky předchozích politizací a depolitizací. Totéž se týká politického procesu – až v průběhu konfliktu se často ustavují jeho pravidla, ale i cíle, složení a identity jednotlivých stran a mnohdy i jazyk (ve smyslu souboru významů), jímž se tyto strany mohou dorozumět. Jednotliví aktéři nejen vstupují do politického procesu a redefinují jeho obsah a smysl, ale sami jsou tímto procesem zároveň formováni a redefinováni.

Politično se tedy liší od politické sféry tak, jak je vymezena ve funkčně diferencovaných moderních společnostech. Politika, která se snaží uzavírat prostor sporu, zaklíná se bohem, expertízou nebo nezpochybnitelnou morálkou, je depolitizovaná, nepolitická. Západní masové demokracie jsou charakterizovány ostrými střety stran o politickou moc (do značné míry

ztechnizovanými prostřednictvím politického marketingu), zároveň ale jejich shodou na klíčových tématech, jako je ekonomický růst. I navzdory značnému politickému provozu a přítomnosti výrazných konfliktů tak lze tvrdit, že převládajícím rysem politické sféry západních společností je depolitizace, nikoli politizace.

Naopak ty části společnosti, které se zdají být a samy se deklarují jako nepolitické a k nimž patří relativní autonomie vůči politické sféře, v sobě zahrnují prvek politična. Uvažme příklad vědy. Ta pro moderní myšlení představuje protiklad politiky a politizace; vědci mají reprezentovat přírodu jako její nezaujatí mluvčí, příroda jejich prostřednictvím vyjevuje své zákonitosti. Věda v tomto pojetí může sloužit jako nestranný základ politiky. Přírodu, a s jistými omezeními i společnost, má věda zvěčňovat, má popisovat její struktury a pravidelnosti, ideálně zákonitosti.

Věda však má politický rozměr. Vědecké instituce a vědci dělají volby, které nejsou jednoduše odvoditelné z „vnější“ přírody nebo univerzální vědecké metody, ale jsou podmíněné sociálními, ekonomickými a politickými souvislostmi, v nichž se bádání odehrává. A co je důležitější, příroda nemluví jedním hlasem ale mnohohlasem – je neurčitá a komplexní. Příroda je daleko spíše výsledkem vědeckého bádání a popisu než nestranným soudcem nad výroky, které o ní vědci pronášejí.

Ještě v dalším ohledu představuje věda politikum. Zatímco moderní věda měla směřovat k ucelenému, nespornému vědění, které založí politické rozhodování, současná věda daleko spíše politizuje skutečnosti, které jsme měli za dané. Např. rodičovství není dnes v důsledku lékařských intervencí „samozřejmě“ vázáno na pohlavní styk dvou jedinců opačného pohlaví. Techniky asistované reprodukce oddělily genetické, biologické a sociální rodičovství. Vajíčko/sperma, děloha a výchova jako tři složky zakládající rodičovství mohou být spojeny s různými osobami. Podobně primatologický výzkum, který ukazuje, v kolika aspektech se např. šimpanzi chovají jako lidé, dramaticky politizoval náš vztah k lidoopům. Současná biologie ukazuje lidstvo jako součást komplexní planetární ekologie. Nejsme „samozřejmě“ a jednoznačně odlišní od dalších bytostí na planetě. Tyto vědecké výzkumy a techniky sobě nemusejí rozumět jako politizaci, ale mají politizující efekt.

DVA MOMENTY POLITIZACE

Podobně jako jeho předchůdce Friedrich Nietzsche a následovník Hans-Joachim Morgenthau, kritizoval Schmitt moderní dobu za sklon k depolitizaci sociální reality – za to, že v ní převládá touha překonat konflikty a s nimi i nepřátelství mezi lidmi prostřednictvím poznání a nastolení obecně platných a tedy pro všechny lidi závazných norem chování (viz Schmitt 1963 a Morgenthau 1946). Rozhodování ztrácí politický charakter a přesouvá se do soudní sféry, soukromých ekonomických transakcí a osobních etických a náboženských voleb. Svůj klíčový význam ztrácí stát, mizí původní smysl slova suverenity, která jej od 16. století vymezovala. Otázka, kterou Schmitt odkázal v šedesátých letech minulého století k vyřešení dalším, zní, kde se projevuje politično i po ztrátě své dosavadní základny: suverénního státu.

K řešení této otázky může přispět odlišný popis modernity, který ovšem pro Schmitta vzhledem k jeho státostřednému a konzervativnímu východisku představoval slepou skvrnu. Tento popis by modernitu naopak označil jako dobu postupné *politizace* vztahů a oblastí, jejichž pravidla byla dříve považována za samozřejmá a nezpochybnitelná.⁶⁴ Jednotlivé skupiny, které se daným nastavením vztahů a pravidel cítily poškozené, postupně artikulovaly svůj nesouhlas a snažily se překonat podmanění. To přitom bylo do té doby vnímané jako „přirozené“ a v některých případech dokonce zdůvodňované argumenty vypůjčenými z dobové vědy. Emancipační zápasy třetího stavu, proletářů, žen, rasových a sexuálních menšin rozrušovaly stávající vztahy a instituce, vnášely do společnosti konflikt, a s ním politično. Podobně můžeme rozumět hnutí proti kapitalistické globalizaci jako politizaci nerovností ve výrobě, spotřebě, distribuci bohatství a moci a možností ekologického a kulturního přežití a rozvoje, které přesahuje vymezení státní suverenity (je ovšem třeba zdůraznit, že i všechny výše zmíněné politizace probíhaly napříč hranicemi jednotlivých států a týkaly se přinejmenším západních společností jako celku).

Pro popis tohoto typu politizace může být užitečné doplnit Schmittův koncept politična konceptem *kritiky mýtů* francouzského literárního teoretika Barthesa. Mýtem je pro Barthesa takový popis světa, který líčí jeho instituce, řád a stávající podobu jako přirozené a nadčasové. Politizaci představuje takový přístup, který je ukazuje jako vytvářené v konkrétním

jednání a čase a jenž tak zpochybňuje jejich samozřejmost. Politizace zde znamená denaturalizaci a historizaci: to, co se tvářelo jako obecné, přirozené a mimočasové, se ukazuje jako partikulární, historické a konstruované. Domněle nadčasové danosti jsou rozeznávány jako produkt určitých okolností platných v konkrétním čase a tedy jako něco překonatelného.

Otázka, zda je pro moderní dobu charakteristická politizace nebo depolitizace, je zavádějící. Jejich protiklad musíme naopak pochopit jako výraz dynamiky modernity, v níž každé narušení panství obecného pravidla sporem zvláštních stran nakonec končí tím, že se jedné ze stran podaří pro vlastní pozici získat status obecného pravidla a vykázat ostatní do postavení patologických výjimek. V tomto sváru panství s bojem, řádu s chaosem, pravidla s výjimkou je ovšem první princip zvýhodněný. Zatímco činit samozřejmé sporným a ukazovat partikulárnost univerzálního si vyžaduje nádavek zvláštní energie, víra v přirozenost a univerzální ukotvení *statu quo* je výchozím stavem, k němuž věci sklouzávají vždy, když se ponechají setrvačnému samospádu. Oč pohodlnější je považovat opozici k sociální normě za výjimku, kterou je třeba vymýtit, než za legitimní hlas, s nímž je třeba politicky soupeřit.

Politizace má přitom dva základní aspekty, které ve zkratce vyjadřují první dvě slova z názvu naší stati – roztržka a spor. *První aspekt*, který lze označit jako barthesovský, spočívá ve zpochybnění dosud přijímané samozřejmosti a danosti a rozrušení kolem ní existující jednoty a shody, vytvoření sporu a tedy také stran sporu a potažmo určité plurality. *Druhý aspekt*, který lze označit jako schmittovský, představuje uznání politické, tedy nerozhodnutelné povahy sporu a jeho zvládnutí v rámci, jenž umožňuje koexistenci jeho stran jako legitimních nepřátel. Můžeme říct, že se jedná o dvě fáze relativizace; zatímco v první je relativizací zpochybněn původní předpoklad a iniciuje se spor, ve druhé je relativizován a redefinován samotný spor, aby mohl být zvládnut. Druhý moment politizace již přitom v sobě zahrnuje zárodek depolitizace: nový rámec, jenž umožňuje zvládat spor, může časem zbytnět do nové samozřejmosti – nezpochybnitelného základu nového pořádku.

Paradigmatickým příkladem, k němuž se Schmitt odkazuje v debatě o politično, je postoj francouzských politiků (mezi něž patřil Bodin) z dob náboženských válek v 16. století ve Francii. Ti vystoupili s podřízením obou válčících stran nově pojatému, konfliktu nadřazenému dobru: suverenitě,

svrchované moci státu. Politizace zde znamenala vzájemné uznání obou stran sporu a zároveň společné uznání oběma nadřazené instance (a tím oslabení vlastních nároků). To umožnilo politické řešení, které vedlo ke vzájemnému soužití: aby se mohl stát králem všech, změnil vůdce protestantské strany Jindřich Navarský konfesi a stal se katolíkem, zároveň ale protestantům zajistil Ediktem nantským náboženskou svobodu a Francie se stala (kvůli vlastnímu státnímu zájmu, nikoli jen z vůle protestantské strany) spojenkyní německých protestantů. Obě strany slevily ze svých původních nároků, výměnou za to se jim podařilo vzájemně soužít.

Tento příklad nám může posloužit k ilustraci schmittovské podoby politizace – je ale nedostatečný bez kontextu a souvislostí. Aby vůbec mohlo dojít ke zvládnutí sporu, který nastolily náboženské války, muselo nejprve dojít k roztržce s původním stavem – duchovním a ideologickým monopolem katolické církve, spojeným s původní představou o božském právu králů. Bylo třeba protestantské zpochybnění tohoto monopolu, které v sobě zahrnovalo i zpochybnění dosavadního ideologického základu moci králů (obsažený ve *Vindiciae contra Tyrannos* a dalších dobových spisech a rozvíjený posléze ve stejné době s podobnou argumentací i katolíky), aby se musela královská legitimita dobově rekonstituovat na základě zcela odlišné argumentace, v níž už nepředstavuje moc seslanou od Boha, ale vyjádření moci partikulárního mocenského celku. Protestantské zpochybnění původního stavu představovalo onen výše zmíněný prvotní moment politizace. Nejen, že bylo nezbytné k nastolení druhého momentu politizace, ale tento moment čerpal část své síly právě z něj. Po oslabení protestantů a přílišném převládnutí centrálního dvora byl Edikt nantský odvolán a náboženská tolerance skončila: koncept suverenity příliš převážil a „zvládnutí“ sporu bylo nahrazeno jeho „překonáním“. Kruh se uzavřel – situace byla znovu depolitizována.

Vzdálený historický příklad má svou relevanci pro analýzu politizace posledních dvou set let: Vždy začínají mobilizací určitého množství lidí, kteří odmítnou podmínky, v nichž za daného mocenského uspořádání žijí, a jejich více či méně radikálním zpochybněním domnělých samozřejmostí, které jejich podřízené postavení, znevýhodnění či zneuznání (byť i jen implicitně) zdůvodňují. Velmi často tato kritika proniká všechny klíčové instituce společnosti: žádná nemusí být shledána bez viny. Ti, kteří jsou přiřazováni k podřízené sociální kategorii (třetí stav, proletariát, ženy, ra-

dikální mládež, barevní) rozpoznávají domněle přirozený řád sdílený s jejich vládci (panovníkem, buržoazií, muži, establishmentem, bílými) jako konstrukt panství.

Délka i povaha druhé fáze závisí na tom, jak se společnost s výzvou představovanou nároky rebelujících hnutí vyrovná, z druhé strany pak na tom, jaký postoj zaujme hnutí ke svým rivalům a jaké místo a roli si ve společnosti nárokuje. Druhá fáze může být preemptivně vyřazena ze hry potlačením roztržky a potvrzením vyloučení. Může být však také předčasně ukončena tím, že vládnoucí systém uvolní vyloučeným jistý prostor ve svém rámci. A může být také ukončena vítězstvím rebelů, kteří původně emancipující utopický projekt ustaví jako nezpochybnitelný základ nového pořádku.

Vyhnout se posledním dvěma podobám depolitizace by mohl napomoci koncept „nemístnosti“, formulovaný jako protiklad k moderní utopii („ne-místo“). Tento koncept označuje pohyb, jenž se neupíná k nalezení nového místa v existující obci (tedy k inkluzi), ani k nahrazení staré obce novou obcí (revoluci). Takový pohyb interpretuje Scott Lash jako Debordovo odchylování (dérive): „Odchylovat se nespočívá ani tak v odboji, jako spíše ve vyhýbání (evade)“. Je strategií „odchodu“, nikoliv „hlasu“. Odchylování odmítá zápat v třídním boji nebo prostřednictvím rituálů odporu, ale snaží se vyklouznout z jejich logiky. Je „strategií prostřednictvím pohybu“, nikoli hájením pozic (Lash 2007: 67–68).

Politizace nemá v tomto případě podobu politiky třídy (např. proletariátu) nebo identity (žen nebo barevných atp.), nevychází od jasně definovaného subjektu, který si nárokuje místo. Na rozdíl od utopie nehledá nemístnost ideální řešení, nevinné uspořádání světa, ale naopak připomíná, že žádné uspořádání nemůže být nevinné. Spíše než kritikou stávajícího stavu jménem nějakého ideálního stavu dosažitelného v budoucnosti je subverzí, která žádný takový ideální bod ukotvení nemá, a je proto neukončitelná.

PODOBY DEPOLITIZACE

Jednotlivé eseje této knihy zkoumaly různé konkrétní podoby depolitizace, přičemž některé z nich nabízely i analýzu obecnější formy depolitizace. V návaznosti na tyto příspěvky se zde na závěr pokusíme shrnout, disku-

tovat a rozšířit tuto analýzu depolitizace z formálního hlediska – přičemž různé formy depolitizace budeme demonstrovat na příkladech převážně z české politické současnosti.

NORMALIZACE

Martin Škabraha ve svém eseji v této knize označil českou situaci posledních let za neonormalizaci. Přes výstižnost dílčích analogií se však tato charakteristika více hodí na prvních patnáct let po sametové revoluci, obzvláště pochopíme-li normalizaci ve smyslu Michela Foucaulta jako situaci, kdy je spor popřen tak, že se jedné straně podaří zvítězit nad ostatními a svou nadvládu prezentovat jako panství normálního nad nenormálním, zdravého nad úchylným, přirozeného nad nepřirozeným.

Právě tak představovali normalizaci čeští neostalinisté sedmdesátých let: budování socialismu se přechodně odchýlilo od správného kurzu, určeného v Moskvě, ale tamější kormidelníci naštěstí rychle pochopili smrtelné nebezpečí, které hrozilo zbloudilé české borce, a přitáhli ji zpět do hlavního proudu dějin. Tato forma vidění světa zůstala zachována i po listopadu 1989. Jen obsah se změnil – patologickou výjimkou z přirozeného řádu se stalo právě budování socialismu sovětského typu. V devadesátých letech se naplnila touha významné části české společnosti předchozího desetiletí, aby stále sklerotičtější a hloupější komunistická elita konečně uznala, že socialistický projekt byl slepým ramenem evropských dějin, a umožnila ostatním Čechům vrátit se k osvědčené liberálně-demokratické normalitě západní Evropy a Severní Ameriky. Není proto divu, že se nejúspěšnější politik polistopadové éry zaklínal zavrhováním experimentů a neprobádaných třetích cest a prezentoval jako svou největší přednost to, že nabízí standardní řešení pro standardní zemi.

Získá-li jeden názor status sociální normy, promění se ti, kteří ho nesdílejí, ve vydědence. Odpůrci cílů vnitropolitického i zahraničněpolitického polistopadového směřování (jako privatizace, stranický pluralismus, přistoupení k EU a NATO atd.) nebyli chápáni jako političtí soupeři, nýbrž jako extremisté zpochybňující univerzální principy, které musí přijmout za své každý normální – tedy morálně a psychicky zdravý – člověk. Nejvlivnější formou normalizace v devadesátých letech byla evropeizace. Značná část zákonů přijímaných v českém parlamentu nebyla výsledkem

politického střetávání, ale „přejímání“ z evropského práva. Pokud se někde odehrávala politika, potom velmi skrytě v rukou těch, kteří zákony „vykonávali“ a interpretovali. Samotná forma zákonů a veřejných diskuzí, které se o nich vedly, byla ale depolitizovaná – neexistoval žádný podstatný spor, neboť řešení bylo známo předem. Když byli občané v roce 2003 postaveni v referendu před otázkou, zda souhlasí se vstupem země do EU, už jsme tam prakticky byli.

Se splněním většiny původních cílů se porevoluční konsenzus pochopitelně rozpadl. Nejviditelnějším příznakem nové situace byla debata o umístění amerického radaru. Souhlasit v této otázce s komunisty přestalo být manifestací patologické úchyvky a stalo se legitimní pozicí.

Nástup antikomunismu do popředí veřejné scény v posledních letech je reakcí na konec polistopadové normalizace. Tu lze také pochopit jako hegemonii ve smyslu italského marxisty Antonia Gramsciho – tedy jako situaci, v níž daný názor získá postavení pravdy, která se rozumí sama sebou, takže se o ní nemusí vést spor. Hegemonní pozice je zdravým rozumem dané doby – tím, na čem se všichni normální lidé shodnou. Teprve poté, co zmizelo jeho samozřejmé, mlčenlivé přijetí, musí být výslovně připomínáno. Výzvy typu „S komunisty se nemluví!“ mají smysl právě až ve chvíli, kdy se toto pravidlo přestává rozumět samo sebou. Takové výzvy chtějí zabránit komunistům, aby zaujali postavení legitimních soupeřů – tedy zabránit tomu, aby se vztah k nim politizoval. Politizaci také odolává ekonomismus, v němž normalizace devadesátých let navázala na vulgární podobu marxistického materialismu.

EKONOMIZACE

Ekonomizace prochází napříč politikami – od zdravotnické, přes vzdělávací, vědní až po kulturní. Za rozhodující kritérium je považována rentabilita, která hraje roli nepolitického objektivního standardu. Tato podoba depolitizace se vyznačuje redukcí: lidé jsou na jedné straně „lidskými zdroji“, na straně druhé „spotřebiteli“; jiné živé bytosti, krajina a planeta jsou „přírodními zdroji“. Tato redukce na nositele, producenty či konzumenty ekonomických statků je vnímána jako cosi přirozeného – skutečně vědecký popis společnosti a přírody má být v posledku ekonomickým. Jako by ekonomické poučky byly pravdami stojícími nad politickým sporem:

soukromé je lepší než veřejné, trh znamená svobodu, vlastnictví je odměnou schopných atd.

Současné úsilí o rehabilitaci (konceptu) veřejných statků, které je v této knize představováno esejem Václava Bělohorského, tyto „samozřejmosti“ znejišťují a znovu politizuje tržní vztahy a ekonomickou racionalitu. Reforma vědní politiky, kterou v letech 2006–2009 započaly Topolánkovy vlády, doložila, že zákonodárná a výkonná iniciativa je stále na straně tržních fundamentalistů. Reforma má jménem ekonomického růstu, prosperity a kvality života přesouvat značné obnosy peněz do soukromého aplikovaného výzkumu a masivně podporuje patentování. Očekávaná budoucí prosperita – bude-li jaká – tak nebude mít podobu veřejných statků, ale daleko spíše privátních zisků. Nadměrné patentování nezvyšuje inovaci, ale naopak jí zabraňuje; zvyšuje zisky některých, nikoli obecný prospěch.⁶⁵ Odpor, který se proti reformě vědní politiky konsolidoval, však zároveň ukazuje, že ekonomizace nepředstavuje hegemonii v Gramscioho smyslu: může být a je vyslovována kritika, která vybočuje z logiky ekonomizace a vrací do hry jiná hlediska a perspektivy.

Přestože se dnes pod tlakem ekonomické krize opouštějí některá z dogmat tržního fundamentalismu, zůstává v českém prostředí tabu představa zásadní politické změny. Jakkoli současné krize a vládní zásahy na záchranu ekonomik a životního prostředí odhalují hybridní povahu soukromého vlastnictví, které nikdy nebylo jednoduše soukromé, ale vždy provázené se státem a umožněné a podporované specifickými intervencemi z jeho strany (dotace, daňová politika, *bailouts*, specifické nastavení práva na duševní vlastnictví, benevolence k ekologickým externalitám), pojem soukromého vlastnictví zůstává i tak obecně přijatou samozřejmostí. I v éře přehodnocování neoliberalismu bere jen málokdo vážně úvahy o alternativě vůči kapitalismu. Takové představy stále platí za nebezpečné politické bláznovství, pokud nejsou rovnou známkou „extremismu“.

Klíčovou roli v ekonomizačním diskurzu hrají peníze jako médium hodnoty, které se rychle vyvazuje z kontextů a vplétá do nových. Z tohoto hlediska vystihl v devadesátých letech Václav Klaus svým výrokem, že „nezná špinavé peníze“, mnohem hlubší rovinu reality, než k jaké se vázala diskuse, jejíž byl tento výrok součástí. Pokud se ponechají své vlastní logice, pak *každé* peníze dekontextualizují – smazávají za sebou stopy. Mají-li existovat jako špinavé nebo čisté, musejí být jako takové vytvářeny mezi/

národními politikami: musejí mít historii, jakousi mapu svého dosavadního putování. Daleko spíše než vlády jsou to dnes nevládní organizace, které se snaží takové mapy k penězům přišpendlit, když například poukazují na environmentální a sociální kalamity, které za sebou některé peníze – a další předměty – zanechávají v rozvojovém světě. Několik bank jako např. Grameen Bank se snaží vytvářet jakési „fair-trade“ peníze. Toto jsou pokusy o politizovanou ekonomii, které ale zůstávají okrajové v současné poušti ekonomizované politiky.

ESENCIALIZACE

Schmitt věděl, že předpokladem každé identity je vymezení vůči někomu cizímu, tedy vůči nepříteli. V jeho pojetí je ovšem to, kdo je nepřítelem, důsledkem nahodilé historické situace a suverénních, tedy v posledku racionálně neodůvodněných rozhodnutí. To stanovuje nepřátelství meze a činí z něj na rozdíl od náboženského, ideologického či morálního nepřátelství politické nepřátelství ve vlastním slova smyslu. Tři vyjmenované podoby nepřátelství ho depolitizují, neboť mají sklon ho absolutizovat a zároveň esencializovat nepřítele. Nepřítel je jimi vytvářen jako neměnná entita, kterou ustavují právě ty vlastnosti, kvůli nimž jsme se s ní dostali do konfliktu. Pokud by se jich zbavila, přestala by být sama sebou (nebo by přinejmenším přestala být naším nepřítelem). Tento typ esencializace se uplatňuje ve vnímání českých komunistů: nepředstavují současnou politickou stranu, ale převtělení jakési esence komunismu, která je ze své podstaty zločinná. Politická strana je tak jen dočasnou inkarnací Zla, které je z konkrétních režimů a zločinů pomocí společného jména přeneseno na celé dějiny komunistických hnutí, Marxem počínaje a poslední místní organizací KSČM konče. Esencialismus se v této diskusi přelévá do nominalismu v požadavku zrušit jméno, které tuto esenci symbolizuje. Komunistům se dává na výběr: buď se přejmenují, a tím přestanou být komunisty, nebo budou dále působit pod svým jménem, a pak mají být zakázáni.

Esencializováno ale nemusí být jen jméno, ale např. pozice v politickém spektru. Příkladem může být pojem extremist. Ten je vymezen nikoli tím, proč se vůči společnosti ocitl v krajní pozici (tyto důvody mohou být různorodé, ba u jednotlivých extremistů zcela protikladné), ale prostě

jen tím, že se na tuto pozici dostal. Společné označení pak stigmatizuje, neboť vlastnosti sjednocené kategorie se vytvářejí podle nejvýraznějších (nejhorších) členů. Funkce pojmu extremismus nicméně není zaměřena na samotné extremisty, ale na zbytek společnosti: tím, že pojem vymezuje, co patří na její okraj, určují se zároveň meze přípustného.

Zvláštní formu esencionalizace představovala v moderní době biologizace podřízených skupinových identit. Dnes je biologizace postupně nahrazována jejich neméně esencionalizující kulturalizací – neodsuzuje se barva kůže (rasa nebo etnikum), ale životní způsoby a kultura „nepřízpůsobivých“ skupin. „Nepřízpůsobiví občané“ – označení, jež se ve veřejném diskurzu stává akronymem pro Romy – budou bráni vážně, jen pokud se zbaví těch svých charakteristik a životních stylů, které je činí kulturními a sociálními vydědenci většinové společnosti – velkých rodin, hlučného chování, nezaměstnanosti, práce načerno, zadluženosti, závislosti, nedostatku ohledů k budoucnosti... Nepřízpůsobiví se stanou rovnými partnery sporu či dialogu až poté, co se přizpůsobí. Pak můžeme poslouchat „jiné rytmy“, ochutnávat „cizí kuchyně“, poslouchat „neobyčejné příběhy“. Jak napsal Slavoj Žižek, takový depolitizovaný multikulturalismus je skvělým doplňkem globálního kapitalismu (Žižek 1997). Jinakost je dovolena a dokonce vítána do té míry, do které nenarušuje, ne-li podporuje, hladké fungování trhu a disciplinaci občanů jako „lidských zdrojů“ a „spotřebitelů“ (třebas i zadlužených, ale běžným způsobem, nikoli tím „romským“).

Paralelně s tím, že je v roli domnělé podstaty sociální diference nahrazována biologie kulturou, přesouvá se esencionalizující biologizace do genetického kódu. Přechtení lidského genomu v roce 2001 bylo doprovázeno hesly o rozluštění „knihy života“, které byly překládány do titulků o objevení „genu pro alkoholismus“, „genu obezity“ atd. Tato biologizace zdraví a nemoci potlačuje diskuzi o sociálních a politických souvislostech nemoci (kvalitě zdravotní péče, sociální nerovnosti jako podhoubí nemoci) a v posledku i diskuzi o tom, jaký stav je a není nemocí a zdravím. Bylo to přitom paradoxně právě přechtení lidského genomu, které definitivně rozrušilo představu o tom, že DNA mechanicky kóduje biologické procesy a vlastnosti. Lidských genů je příliš málo na to, aby tyto procesy jednoduše kódovaly; DNA je tělem daleko spíše „čtena“ a interpretována, než aby determinovala náš život.

INDIVIDUALIZACE

V každodenním životě funguje další vlivná forma depolitizace, kterou je převádění záležitostí na osobní volbu a osobní zodpovědnost. Každý je odpovědný za své zdraví, za vzdělání svých dětí. Každý se může rozhodnout, kolik času stráví on a jeho děti u televize, jestli se zadluží, jestli přijde o práci nebo povýší, jak se bude chovat v době epidemie prasečí chřipky atd. Martin Škabraha ve svém eseji ukazuje, jak neonormalizace vykosťuje a devaluje „subjektivní zkušenost“ ve prospěch „objektivních faktů“. To je však jen půlka pravdy. Jejím rafinovaným doplňkem je totiž individualizace, které naopak depolitizuje prostřednictvím svázání záležitostí s osobní volbou jednotlivce (či rodičů). Typickým příkladem je čunkovská integrační politika Romů, která chce jednotlivce (maximálně nukleární rodiny) vystavit z měsíce na měsíc (ne-li ze dne na den) individuální volbě a odpovědnosti: pracuješ – nepracuješ, dlužíš – nedlužíš, hraješ – nehraješ. Tvoje rozhodnutí o tvém vlastním osudu. Na podobné logice staví i návrh školního, které avizovala *Bílá kniha terciárního vzdělávání* publikovaná v roce 2008. Vysokoškolské studium je osobní volba a investice do vlastní budoucnosti; jde primárně o soukromou záležitost a odpovědnost.

Individualizace nebere v úvahu ani sociální nerovnost příležitostí, ani riziko a nekontrolovatelnost. Předpokládá, že zodpovědné investice a rozhodnutí se dříve nebo později vyplatí. Je tomu ale tak v tomto světě? Můžeme si skutečně vždy vybrat mezi zdravím a nemocí, nezaměstnaností a zaměstnáním, chudobou a bohatstvím? Současná Británie je případem nárazu individualistické vize na nekontrolovatelnou realitu. Letos končící absolventi vysokých škol s dluhem na školném v plné výši, kteří by měli nastoupit do lukrativních zaměstnání, zjišťují, že situace se s ekonomickou krizí změnila (Podle Association of Graduate Recruiters je dnes na každé místo pro absolventa průměrně 48 čekatelů; v případě sta největších právních firem v Británii 130 – viz Lipsett 2009). Holandská filozofka Annet-Marie Mol (2008) mluví o střetu „logiky volby“ a „logiky péče“ v západních společnostech. Individualistická logika volby předpokládá, že (dobře) rozhodnutí je vždy možné udělat a věnuje pozornost těm, kteří jsou rozhodnutí připraveni činit. Ostatní mizí z jejího zorného úhlu. Logika péče se podle Mol soustředí na život s nemocí – v její omezené předvídatelnosti a kontrolovatelnosti a v jejím vnoření do sociálních vztahů a historií. Lo-

gika péče jednotlivce ani neviní ani neomlouvá, ale podporuje v nejistém a ne zcela kontrolovatelném, a proto politickém světě.

Jako forma depolitizace se individualizace často kombinuje s ekonomizací. Ze sociálních institucí, jako je třeba televizní vysílání, se dělá pouhý objekt spotřebitelské volby. *Vždyt můžete přepnout nebo se na televizi vůbec nedívat*, říká tento přístup v reakci na poukaz k moci médií, jejichž kritika pak bývá obviňována z elitářských postojů či dokonce snah o cenzuru. Tento přístup ignoruje mocenské asymetrie (např. mezi vlastníky médií a diváky) a obhajuje formu depolitizované moci, proti níž nelze protestovat, protože je rámována jako osobní volba: i ten, kdo se na televizi vůbec nedívá, přitom žije obklopen společností, již televize formuje.

EXPERTIZACE

Modernita je epochou vzrůstající moci expertů. Stejně jako se moderní rozum oddělil a nadřadil „primitivním“ pověrám našich předků a nezápadních společností, i uvnitř moderních společností vytyčil tlustou čáru mezi odborným věděním či evidencí a laickým názorem či zkušeností (přesně v tom smyslu, jak o devaluaci subjektivní zkušenosti píše Martin Škabraha). Expertizace se přitom zdaleka netýká jen technických oborů, ale ve vzrůstající míře etiky, dobrého života, zdraví a nemoci, těhotenství... Množí se komise všeho druhu, které místo veřejné debaty nabízejí expertní zprávy, závěry a podklady. Zvláštním žánrem jsou v tomto směru sociologické průzkumy veřejného mínění, které dávají prostor vyslovit se společnosti, jež toho zřejmě jinak není schopna.

Odborné vědění nemusí být vždy depolitizující. Pokud samo sebe pochopí a prezentuje jako jedno z hledisek k určitému problému a vystaví se dalším heterogenním hlediskům, může se stát hodnotným příspěvkem k (politickému procesu). Většinou je ale používáno zcela opačně: k jeho ukončení. Tato strategie se však dnes ukazuje nejen jako stále méně účinná, ale přímo jako kontraproduktivní. Každá strana si je dnes schopna povolat do sporu „svého“ „nezávislého“ odborníka, internet narušuje aspiraci k nastolení jediné pravdy. Kauza amerického radaru byla poučnou ukázkou toho, jak expertíza (technická i bezpečnostní) ztrácí svoji přesvědčovací funkci – nemluvě o schopnosti uzavřít spory. Tato kauza zároveň ukázala, jak problematická je i opačná (havlovská) pozice, podle které na expertíze

vůbec nemělo záležet, neboť šlo o vyjádření loajality ke spojenci. Obdobným příkladem je klausovská pozice ke globální klimatické změně, podle které má ideologická teze *absolutní* primát nad expertízou. Oba případy nás staví před akutní otázku, jak splétat politiku a expertízu, aniž bychom podřizovali politiku vládě expertů a zároveň neodvrhovali expertízu jménem ideologické či morální víry, která se dovolává svrchovanosti politiky.

Variací na expertní zacházení se skutečností je kvantifikace, kterou můžeme shrnout tautologií, že se počítají jen ty vlastnosti, které lze kvantifikovat. Řeč čísel umožňuje nejsnáze uchopit skutečnost a dále s ní pracovat; z toho plyne význam čísel v argumentaci i jejich přesvědčivost v diskuzích o vykazovatelnosti. Kvantifikace představuje zároveň způsob, jak z „laického názoru“ udělat „expertní evidenci“. Čísla se stávají nástrojem depolitizované podoby vládnutí – kouzelným proutkem, který proměňuje různost ve stejnost a převádí odlišné na společného jmenovatele. To se projevilo i v nedávných diskuzích o hodnocení vědy: výsledkem převodu na čísla byla mimo jiné možnost posuzovat základní výzkum podle stejných kritérií jako aplikovaný výzkum prováděný průmyslovými firmami; stejně se „počítají“ výsledky bohemisty osaměle zkoumajícího na půdě univerzity zápletku ve vývoji češtiny, inženýra ze Škodovky či jaderného fyzika působícího na mezinárodním experimentu CERN v týmu čítajícím stovky výzkumníků a spoluautorů.⁶⁶

V jiné podobě jsou čísla používána pro definování nepřátel v případě nacistů, komunistů a v poslední době někdy též teroristů prostřednictvím počtu obětí (své nepřátele tu stavíme zároveň do role vzájemných soupeřů o větší *body count* a tím z nich děláme účastníky stejné hry). V současné české politice pak depolitizovaná čísla fungují i pro popis strategií, jak se s nepřítelem vypořádat: to se projevuje třeba v poznámkách o tom, že se problém s komunistickou stranou „vyřeší přirozenou cestou“: vyhynutím jejich stoupenců. Jádrem této představy je výpočet z průměrného věku a počtu členů strany. To, co tento výpočet obchází, je otázka jak to, že ještě dvacet let po změně režimu jsou pro část voličů atraktivní síly, které by si antikomunisté přáli tímto výpočtem vyloučit z našeho času.

MORALIZACE

Osvědčeným způsobem vyřazení soupeře z pole legitimního politického sporu je jeho démonizace. Legitimního nepřítele uznávám jako někoho, s jehož

názorem a programem jsem ochoten bojovat jako rovný s rovným, neboť se oba pohybujeme v rámci minimální shody o principech lidskosti, a tedy i o pravidlech, která regulují a omezují náš boj a naše nepřátelství. Nelegitimní nepřítel má být naopak z politického boje vyřazen, neboť se svými názory či programem postavil vně onoho minimálního konsensu. Ostatní s ním nebojují jako s morálně rovným, ale snaží se o jeho ovládnutí a zničení. Postoj k takovému nepříteli výborně vystihuje charakteristika, kterou evangelický farář Miloš Rejchrt kdysi v Českém rozhlase vyjádřil svůj vztah k Jidášovi: „Bylo by lepší, kdyby se vůbec nenarodil.“ Jakožto vtělení zla má být druhý vyloučen ze slušné společnosti, což dnes většinou znamená, že je postaven pod policejní nebo psychiatrický dohled. Pokud taková kriminalizace a patologizace druhého není možná, pak proti němu ostatní musejí alespoň vytvořit „národní frontu“ či „občanské fórum“, které budou zastupovat obecný zájem a morální hodnoty všech normálních lidí.

Právě o to se zřejmě v současnosti snaží česká pravice svou mobilizací proti „návratu komunistů k moci“. Ve svém eseji Nečitelná země (*Právo*, 23. 5. 2009) označil Václav Bělohradský tento pokus přenést nadcházející předvolební klání ze sporu zájmů do sporu hodnot za morální kýč. Dodejme, že taková moralizace politiky je zároveň její mytizací: místo sporu programů, které mají řešit aktuální otázky současné historické chvíle, nám pravice nabízí podíl na příběhu věčného sváru dobra a zla. Lze jen souhlasit s Petrem Zídkem, který na stránkách *Lidových novin* (22. 4. 2009) konstatoval, že zvednutí antikomunistické vlajky umožňuje Topolánkovi vyhnout se kritické bilanci jeho působení v premiérském křesle.

velice
v?
publikovaný
dyš
V terminologii německého sociologa Maxe Webera se touto strategií snaží pravicovní politici přesunout těžiště z „etiky zodpovědnosti“ za důsledky jednání do „etiky přesvědčení“, v níž jde o manifestaci dobrých záměrů bez ohledu na důsledky. Tento posun od reálných činů k symbolickým gestům nevyjadřuje nic lépe než výroky Václava Havla o tom, že diskuse o bezpečnostních souvislostech umístění amerického radaru v Česku jsou nerelevantní, neboť jde především o vyjádření naší příslušnosti k určitým hodnotám a k určité – severoatlantické – civilizaci. Není divu, že tento typ depolitizované politiky nachází nadšenou podporu u mnoha dalších českých umělců a intelektuálů, neboť – podobně jako u dramatika Havla – ani jejich rolí není nést zodpovědnost za důsledky, ale vyjadřovat svou odhodlanost stát na straně Dobra.

Boj proti komunistům v podobě mýtického nepřítele přitom zakrývá jednu z hlavních příčin opakujících se patů ve fungování českého stranicko-politického systému, jímž jsou komunisté v podobě parlamentní strany. Z hlediska politických důsledků, nikoliv morálních gest, je totiž zřejmé, že jedním z hlavních problémů současnosti není legitimizace komunistů, nýbrž naopak jejich pokračující vydělení. To totiž způsobuje nejen jejich nulový koaliční potenciál, a tím i zúžení vějíře alternativ při vytváření vládních koalic, ale také jejich neutuchávající podporu jako jediných skutečných vyzyvatelů polistopadového establishmentu. Jestliže je tedy něco v dlouhodobém veřejném zájmu, pak to není vyloučení komunistů ze systému, nýbrž naopak jejich úplná kooptace do něj a pošpinění moci. ✓
Ať již jsme na levici nebo pravici, měli bychom přivítat racionální přístup sociální demokracie, která dala najevo, že bude v budoucnu posuzovat přijatelnost či nepřijatelnost možné spolupráce s komunisty nikoliv na pozadí mýtického příběhu o boji Svobody s Totalitou, nýbrž na základě blízkosti či vzdálenosti politického programu obou stran.

DEKONTEXTUALIZACE

Jádrem politických programů a sporů přitom nejsou obecné hodnoty, nýbrž protikladné zájmy různých skupin. Snaha po překrytí tohoto obsahu sporem hodnot se často projevuje poukazem k nepřijatelné formě jednání protivníka, která ho má vylučovat z oblasti legitimního nepřátelství. Nejviditelnějším nedávným případem takové depolitizace konfliktu v mezinárodní sféře bylo vyhlášení „války s terorem“ Georgem W. Bushem. Z konfliktu mezi zájmem USA na přístupu k blízkovýchodní ropě, a tedy na převaze proamerických režimů na Blízkém východě, a zájmem většiny společností tohoto regionu na svobodě od amerického či západního vměšování byl učiněn konflikt mezi mírumilovností a násilností, lidskostí a barbarstvím. Tím, že byl zatemněn politický – tedy zájmový – kontext násilí, bylo také vyloučeno jeho politické zvládnutí a omezování: zatímco politika se pohybuje v šedé zóně mezi dialogem a donucením, depolitizovaný konflikt není řešitelný jinak než čistým donucením.

V podmínkách etablovaného pluralitního režimu nemá depolitizace konfliktu prostřednictvím poukazu k nepřijatelnosti metod jedné ze stran tak katastrofální důsledky jako v mezinárodní aréně. Naštěstí. Hysterické

reakce některých komentátorů a politiků na vajíčkovou aféru před volbami do Evropského parlamentu – někteří, paradoxně včetně výše zmíněného Bělohradského, v ní zahlédli možnost budoucího fašistického puče – totiž ukázaly, jak lákavý je skluz k depolitizaci nejen na pravici, ale také na levici. Většina levicových komentátorů zapomněla na to, že bez různých forem omezeného a symbolického násilí či občanské neposlušnosti by emancipační hnutí západních společností (od dělnického až po feministické) stěžejí dosáhla výdobytků, které dnes považujeme za běžnou součást demokracie.

Jak připomněla Hannah Arendtová s ohledem na protestní hnutí šedesátých let i Josef Mlejnek ml. s ohledem na vajíčkovou aféru (*Rádio Česko*, 16. 6. 2009), adekvátnost násilí v politickém boji nelze posuzovat *in abstracto*, ale vždy v konkrétním kontextu. Politik, jenž obhajoval policejní zvůli na Czechtetu 2005 tím, že je třeba bránit společnost před asociálními živly, které „terorizují obyvatelstvo hlukem, špínou a dalšími útrapami“ a zvyšují „riziko šíření AIDS, žloutenky, salmonely“, by měl být připraven na to, že terče této zvůle a jejich sympatizanti rádi vymění diskusi s ním za vrhání vajec a že toho jeho hlavní politický rival náležitě využije.

• • •

V současné době se politično velmi zřídkka projevuje ve tvorbě státních politik, a ještě řidčeji pak ve sporech profesionálních politiků řízených jejich marketingovými poradci. Politično spočívá v nerozhodnutelných rozepřích týkajících se utváření sdíleného světa, nikoliv v povrchových konfliktech těch, kteří se shodnou na vymezení hracího pole, aktérů i cílů. Politično se vynořuje všude tam, kde se problematizují právě tyto samozřejmosti a prakticky do sebe narážejí odlišné a jen částečně vzájemně na sebe převoditelné verze světa. Z toho důvodu není zcela politizovaný svět obyvatelný. Podobně neobyvatelný, protože strnulý, by však byl i svět, v němž by politično zcela scházelo.

Poznámky

- 1 Děkuji Václavu Bělohradskému, Václavu Magidovi, Ondřeji Slačálkovi a Tereze Stöckelové za spolupráci na formulování této předmluvy.
- 2 V případě těch textů předkládaného souboru, které vznikly upravením nebo přepracováním již publikované verze, stojí za zmínku, že nejčastějším místem jejich prvního vydání byla právě „Ádvojka“. Není to náhoda, protože esejistickou rubriku časopisu tenkrát editoval (za mé spolupráce) Ondřej Slačálek, takže po jistou dobu to byl prostor, kde jsme měli možnost – aniž bychom ještě pomýšleli na nějakou knihu – systematicky publikovat „své“ autory a názory. Bez navázání na tuto možnost, kterou nám redakce A2 dopřála, by předkládaná kniha neexistovala – alespoň ne v této podobě.
- 3 Oba texty se v přepracované podobě nacházejí v této knize.
- 4 Stejný ohled vedl k tomu, že jsme nesjednocovali způsob psaní „s“ a „z“ ve slovech cizího, hlavně latinského původu (třeba konsenzus), ukázalo se totiž, že toto na první pohled marginální rozhodnutí pro ten či onen způsob je součástí autorského stylu, který si zaslouží respekt.
- 5 Najdou se jistě i komentátoři, kteří poťouchle poukážou k tomu, že tento autor byl svého času „dvorním filosofem“ Třetí říše. Toto spojení ale celý problém spíš zlehčuje. Zatímco Schmittův někdejší nacismus můžeme odmítnout s tím, že nás zajímají jeho filosofické postoje, ne konkrétní politické sympatie, od jeho konzervativismu se právě z tohoto důvodu tak snadno distancovat nemůžeme.
- 6 Děkuji Pavlu Baršovi, Yasaru Abu Ghoshovi, Jakubu Grygarovi, Tomáši Samkovi, Ondřeji Slačálkovi a Tereze Stöckelové za vzrušenou debatu ke starší verzi tohoto textu. Bez nich by tento článek obsahoval ještě daleko více nedostatků, než kolik jich má.
- 7 Uvažoval jsem, zda do tohoto vymezení obecného dobra mám začlenit i pojem základních potřeb, resp. jejich uspokojení. Nakonec to nedělám z toho důvodu, že etická, ale i politická dimenze předpokládají, že člověk teprve ke svým základním potřebám a jejich uspokojování zaujme nějaký postoj, související s jeho sebepoznáním a sebe-pojetím.
- 8 Slovem „estetický“ zde označuji to, co se vztahuje k vnímání, zejména k činění něčeho vnímatelným.

litice (Barša – Císař 2008: 29–82 a 153–185). Děkuji Martinu Škabrahovi a Ondřeji Slačálkovi za podnětné komentáře k první verzi tohoto textu.

- 63 Tuto konvergenci jsem se v *Síle a rozumu* (Barša 2007) pokusil dovést do formulace realistického liberalismu jako pozice vymezené jednak protikladem vůči idealistickému konzervatismu neokonzervativců, jednak kritickým dialogem s proceduralistickým liberalismem Jürgena Habermase na straně jedné a realistickým konzervatismem Carla Schmitta na straně druhé. Srv. tamtéž, 8. kapitola (Barša 2007: 339–383).
- 64 Viz Barša – Císař 2004: 5–6. Dvě vzájemně se překrývající specifikace tohoto pojetí politizace nalezneme u Ulricha Becka a Anthonyho Giddense, viz například Beck 1996, 1993 a Giddens 1994, 1998. Pro stručné shrnutí názorů těchto dvou autorů na vztah modernity a politična srv. Barša – Císař 2004: 138–163.
- 65 Diskuzi pro případ biotechnologického výzkumu viz Heller 1998.
- 66 K otázce spoluautorství zahrnujícího v přírodních vědách někdy až stovky osob viz Galison 2003.

Literatura

KRITIKA POLITICKÉHO ROZUMU

- Arendtová, Hannah. 2007. *Vita activa neboli o činném životě*. Přel. Václav Němec, Praha: OIKOYMENH.
- Barša, Pavel. 2007. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filosofia.
- Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Přel. Jiří Svoboda, Brno: CDK.
- Foucault, Michel. 2000. *Moc, subjekt a sexualita. Výber z článkov a rozhovorov publikovaných v rokoch 1980–1988*. Přel. Miroslav Marcelli, Bratislava: Kalligram.
- Habermas, Jürgen. 2004. *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Přel. William Rehg, Cambridge: Polity Press.
- Gramsci, Antonio. 1966. *Historický materialismus a filosofie Benetta Croceho*. Přel. Stanislav Lyer a Lubomír Sochor, Praha: Svoboda.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. Second Edition*. London – New York: Verso.
- Lash, Scott. 2007. „Power after Hegemony. Cultural Studies in Mutation?“ In: *Theory, Culture and Society* 24, č. 3, s. 55–78.
- Mouffe, Chantal. 2007. „Carl Schmitt a paradox liberální demokracie.“ In: *Filosofický časopis* 55, č. 6, s. 899–914.
- Rancièrè, Jacques. 1999. *Disagreement: politics and philosophy*. Přel. Julie Rose, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Schmitt, Carl. 2007. *Pojem politična*. Přel. Otakar Vochoč, Brno – Praha: CDK – OIKOYMENH.

- Rezek, Petr. 2007. *Filozofie a politika kýče*. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika.
- Šimůnková, Tereza. 2009. „Nejsme paraziti“. *Literární noviny* 2009, č. 14, s. 8. Dostupné z: http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=6565 (19. 12. 2009)
- Švéda, Josef. 2008. „Milan Kundera v zajetí imagologů. O jednom mediálním cirkusu.“ *Britské listy. Deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví*. 14. 10. 2008. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/2008/10/14/art43209.html> (19. 12. 2009)
- Třešňák, Petr. 2008. „Snesitelné těžkosti v kauze Kundera“. Internetová verze týdeníku *Respekt*, 14. 10. 2008. Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/glosy/cl-36380670-snesitelne-tezkosti-v-kauze-kundera> (19. 12. 2009)
- Vido, Roman. 2008. „Disidentský syndrom“. Blog týdeníku *Respekt*, 15. 11. 2008. Dostupné z: <http://vido.blog.respekt.cz/c/57927/Disidentsky-syndrom.html> (19. 12. 2009)

OBNAŽOVÁNÍ MOCI. NÁSTUP NEOLIBERÁLNÍHO VLÁDNUTÍ

- Althusser, Louis. 1994. „Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation)“. In: Žižek, Slavoj. *Mapping Ideology*. London: Verso, s. 100–140.
- Barthes, Roland. 2004. *Mytologie*. Přel. Josef Fulka, Praha: Dokořán.
- Foucault, Michel. 2006. *Je třeba bránit společnost*. Přel. Pavel Horák, Praha: Filosofía.
- Gordon, Colin. 1991. „Governmental Rationality: An Introduction“. In: Burchell, Graham – Miller, Peter (eds.). *Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: Chicago University Press, s. 1–51.
- Kabaret Caligula. *Jidášku, kamaráde, můžeš mluvit?* Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=Bf70SsG7EdQ&feature=related> (19. 12. 2009)
- Kafka, Franz. 1990. *Nezvěstný (Amerika)*. Praha: Melantrich.
- Kalandra, Závěš. 1994. *Intelektuál a revoluce*. Praha: Český spisovatel.
- Marx, Karel a Engels, Bedřich. 1958. *Německá ideologie*. In: Marx, Karel – Engels, Bedřich. *Spisy, svazek 3*, Praha: SNPL, s. 23–551.
- Marx, Karel. 1954. *Kapitál, I. díl*, Praha: SNPL.
- Schmitt, Carl. 2003. *Nomos of the Earth in the Ius Publicum Europaeum*. New York: Telos Press.
- Schmitt, Carl. 2007. *Pojem politična*, Brno – Praha: CDK a OIKOYMENH.
- Sláčálek, Ondřej – Stöckelová Tereza. 2008. „Bílá kniha není bible. Politikum spočívá v měřitelnosti, říká ministr školství Ondřej Liška“. *A2 kulturní týdeník* 2008, č. 28. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2008/28/bila-kniha-neni-bible> (19. 12. 2009)

NESVATÍ VÁCLAVOVÉ, DALI JSTE NÁM ZHYNOUTI POLITICKÁ NEPOLITIKA DRUHÉ NORMALIZACE

- Boček, Jaroslav. 1997. *Hry s českou otázkou*. Praha: Melantrich.
- Čapek, Karel. 1990. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel.
- Havel, Václav. 1996. *Von welcher Zukunft ich träume*. Přel. Joachim Bruha, Reinbeck – Berlin: Rowohlt. (Český originál: Havel, Václav. 1991. *Letní Přemýšlení*. Praha: Odeon.
- Havelka, Miloš (ed.). 1995. *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Jota.
- Havelka, Miloš (ed.). 2006. *Spor o smysl českých dějin 2. 1938–1989. Posuny a ukrovný české otázky*. Praha: Torst.
- Tesař, Jan. 2000. *Mnichovský komplex*. Praha: Prostor.

ŽIVOT S NEPŘÍTELEM. SCHMITTOVSKÁ ÚVAHA NAD JEDNÍM MASAKREM

- Barša, Pavel – Císař, Ondřej. 2008. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál.
- Barša, Pavel. 2007. *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení*. Praha: Filosofía.
- Freund, Julien. 1992. „Préface“. In: Schmitt, Carl. *La notion de politique. 'l'horie du partisan*, s. 7–38.
- Guzzini, Stefano. 2004. *Realismus v mezinárodních vztazích a v mezinárodní politické ekonomii*. Přel. Pavel Pejša, Brno: Barrister & Principal.
- Hulsman, John – Lieven, Anatol. 2006. *Ethical Realism. A Vision for America's Role in the World*. New York: Pantheon Books.
- Kissinger, Henry. 1957. *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812–1822*. London: Phoenix Press.
- Niebuhr, Reinhold. 1985. *The Irony of American History*. New York: Scribner.
- Shapiro, Ian. 2009. *Politika zadržování. Staronová strategie proti světovému terorismu*. Přel. Dana Gablasová, Praha: Karolinum.
- Schmitt, Carl. 1963. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1950. *Ex captivitate salus. Erfahrungen der Zeit 1945/47*. Köln: Greven Verlag.
- Schmitt, Carl. 1988. *Wendung zum diskriminierenden Begriff des Krieges*. Berlin: Duncker & Humblot.

OD ROZTRŽKY KE SPORU

- Barša, Pavel – Císař, Ondřej. 2004. *Levice v postrevoluční době. Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: CDK.

- Beck, Ulrich. 1996. „Das Zeitalter der Nebenfolgen und die Politisierung der Moderne“. In: Beck, Ulrich – Giddens, Anthony – Lash, Scott. *Reflexive modernisierung. Eine Kontroverse*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich. 1993. *Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. Česky: Týž. *Vynalézání politiky. K teorii reflexivní modernizace*. Přel. Břetislav Horyna, Praha: SLON.
- Bělohradský, Václav. 2009. *Nečitelná země*. Právo 23. 5. 2009. Dostupné z: http://www.multiweb.cz/hawkmoon/necitelná_zeme.htm (19. 12. 2009)
- Galison, Peter. 2003. „The collective author“. In: Galison, Peter – Biagioli, Mario. *Scientific authorship: Credit and intellectual property in science*. Now York – London: Routledge, s. 325–358.
- Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. 1998. *Důsledky modernity*. Přel. Karel Müller. Praha: SLON.
- Heller, Eisenberg. 1998. „Can Patents Deter Innovation? The Anticommons in Biomedical Research.“ *Science* 208, s. 698–701.
- Lash, Scott. 2007. „Power after Hegemony: Cultural Studies in Mutation?“ *Theory, Culture & Society* 24, č. 3, s. 55–78.
- Lipsett, Anthem. 2009. „Quarter of graduate vacancies vanish, and next year no better, says study.“ *Guardian*, 6. 7. 2009. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/money/2009/jul/06/graduate-job-vacancies-employment-competition> (19. 12. 2009).
- Mol, Annemarie. 2008. *The Logic of Care: Health and the Problem of Patient Choice*. Abingdon – New York: Routledge.
- Morgenthau, Hans-Joachim. 1946. *Power Politics versus Scientific Man*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmitt, Carl. 1963. „Die Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen“. In: Týž. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker und Humblot, s. 79–95. Česky: Schmitt, Carl. 2007. „Epocha neutralizací a depolitizací“. In: Týž. *Pojem politična*. Brno – Praha: CDK a OIKOYMEN, s. 78–92.
- Žižek, Slavoj. 1997. „Multiculturalism, Or, the Cultural Logic of Multinational Capitalism.“ *New Left Review* 1/225, September–October.

O autorech

Václav Bělohradský přednáší politickou sociologii na univerzitě v Terstu. V českém veřejném prostoru se věnuje zejména filozofické esejistice, kterou publikuje převážně v příloze Salonu deníku *Právo*. Jeho poslední knihou je *Společnost neviditelných. Krize a předělitel doby* (2007; druhé vydání 2009).

Pavel Barša přednáší na Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Anglo-Americké vysoké škole a je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů. Mezi jeho poslední knihy patří *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly a teorie mezinárodních vztahů* (2006; spoluautor Ondřej Císař) a *Síla a rozum. Spor realismu s idealismem v moderním politickém myšlení* (2007).

Michael Hauser přednáší filozofii na Univerzitě Karlově v Praze a působí v Akademii věd ČR. Je autorem mj. knih *Prolegomena k filosofii současnosti* (2007) a *Aktorovi: moudra a negativita* (2005).

Václav Magid působí jako výzkumný pracovník na Akademii výtvarných umění v Praze a studuje filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je editorem časopisu *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny* a nezávislým kurátorem. Publikoval články o současném vizuálním umění v periodikách *A2*, *Art+Antiques*, *Atelier*, *Flash Art*, *Literární noviny*, *Umělec*.

Petr Schnur je historik, religionista a sociální psycholog. Žije v německém Hannoveru, v Česku působí jako publicista na volné noze. Jeho články vychází např. v *Pravdě*, *Literárních novinách*, *A2* a internetových *Britských listech*.